

MARYLA GOSZCZYŃSKA*

Wspomnienie o Profesorze Józefie Kozieleckim

Józef Kozielecki, urodzony w 1936 roku w Wilnie, dzieciństwo przypadające na okres okupacji spędził na Wileńszczyźnie. Po wojnie zamieszkał z rodzicami i rodzeństwem na Pomorzu, lecz pamięć i tęsknota za krajem lat dziecięcych nigdy Go nie opuściła, czemu dawał niejednokrotnie wyraz w swoich utworach eseistycznych. Nie przypadkiem też ostatnia napisana przez Profesora książka pt. *Wilno, Wilno – pojąć niepojęte* (2014) w całości poświęcona jest wspomnieniom tego czarownego miasta, atmosferze rodzinnego domu, postaci Matki, Ojca, starszego brata Wacka i najbliższych kolegów.

Na początku lat 50. Józef Kozielecki uczęszczał do Liceum Pedagogicznego w Tucholi, a po jego ukończeniu podjął pracę nauczyciela w wiejskiej szkole koło Tucholi. Wspomnienia tych pierwszych pedagogicznych doświadczeń były na tyle trwałe, iż po latach, publikując jedną ze swoich pierwszych książek naukowych, zadedykował ją kolegom-nauczycielom z Borów Tucholskich, z którymi rozpoczął swoją pracę zawodową.

Studia psychologiczne na Uniwersytecie Warszawskim Józef Kozielecki ukończył w roku 1960 i rozpoczął w nim działalność naukową i dydaktyczną, kontynuując ją na tej uczelni nieprzerwanie całe swoje życie zawodowe. Zainteresowania naukowe młodego asystenta koncentrowały się w pierwszym okresie jego działalności badawczej na problematyce psychologii myślenia i podejmowania decyzji oraz metodologii badań w naukach społecznych oraz naukoznawstwie. Prowadzone przez Niego pionierskie na gruncie polskim badania z zakresu procesów myślenia umożliwiły precyzyjne ich opisanie i wyjaśnienie istoty charakterystycznego dla nich mechanizmu samopotwierdzania hipotez. Wyniki tych badań przedstawił w swojej dysertacji, uzyskując w 1964 roku stopień doktora psychologii.

* Prof. dr hab. Maryla Goszczyńska, Wydział Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego, Zakład Teorii Decyzji, e-mail: margo@psych.uw.edu.pl

W latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku ukazują się dwie znaczące prace monograficzne Józefa Kozielskiego: *Zagadnienia psychologii myślenia* (1966) i *Psychologia procesów przeddecyzyjnych* (1969), która stanowi podstawę uzyskania habilitacji.

Celem tej drugiej pracy było ukazanie wzajemnych związków i przenikania się dwóch procesów: poznawczych i decyzyjnych, przy czym udało się Autorowi wykazać istnienie w procesach myślenia elementów decyzyjnych, a w podejmowaniu decyzji składowych poznawczych, które ułatwiają rozwiązywanie problemów.

Pierwsze monografie Profesora Kozielskiego dotyczyły procesu myślenia i fundamentalnej dla jego przebiegu kwestii przetwarzania i integrowania informacji oraz wyboru przez jednostkę efektywnej strategii rozwiązywania problemów. Twórcze przemyślenia oraz sformułowane na ich podstawie założenia teoretyczne, poparte analizą wyników badań eksperymentalnych, znalazły swój wyraz w opublikowanych w tym okresie książkach, takich jak *Strategia psychologiczna* (1962, II wydanie 1975) i *Rozwiązywanie problemów* (1969).

Po habilitacji, w roku 1969 otrzymał stanowisko docenta w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego i utworzył Zespół Badań nad Podejmowaniem Decyzji, którym kieruje przez wiele następnych lat. Prowadzona w kolejnych latach aktywność badawcza Józefa Kozielskiego zaowocowała stworzeniem wielu oryginalnych teorii psychologicznych, które niepomniernie wzbogaciły i uporządkowały dotychczasową wiedzę o istocie fundamentalnych procesów poznawczych, takich jak: odbiór, interpretacja i przetwarzanie informacji, myślenie i twórcze rozwiązywanie problemów oraz podejmowanie decyzji. Teorie te pozwoliły sformułować całkowicie nowe hipotezy dotyczące istoty przebiegu tych procesów, zarówno w skali psychologii światowej, jak i polskiej. Większość zaprezentowanych przez Profesora Kozielskiego koncepcji inspirowane do dnia dzisiejszego poczynania wielu badaczy, uprawiających różne dziedziny humanistyki, szeroko wykraczające poza psychologię.

Ciekawą inicjatywą w działalności naukowej Józefa Kozielskiego było wydanie pod jego redakcją zbioru artykułów pod tytułem *Problemy psychologii matematycznej*, Warszawa, 1971. Dzięki temu wielu wybitnych psychologów, logików i matematyków miało okazję zaprezentować swoje prace propagujące nowy wówczas sposób uprawiania psychologii, oparty na metodologii nauk dedukcyjnych. Istotą psychologii matematycznej jest konstruowanie modeli normatywnych wyprowadzanych dedukcyjnie z wcześniej udowodnionych twierdzeń. Modele te umożliwiają analizowanie zachowań ludzi w złożonych sytuacjach problemowych i pomagają określać rodzaje odchyień (*biases*) od modelu idealnego.

W dekadzie lat siedemdziesiątych Józef Kozielski kilkakrotnie wyjeżdża na dłuższe staże naukowe do renomowanych uczelni europejskich i amerykańskich. Prowadzi w nich wykłady i badania naukowe, m.in. w Stanfordzie (Kalifornia – USA), w Lejdzie

(Holandia), w Umea (Szwecja), w Sapporo (Japonia) i Bloomington (Indiana – USA), dzięki którym On zyskuje opinię jednego z najwybitniejszych współczesnych psychologów polskich.

Zainteresowania Profesora zaczynają się coraz silniej koncentrować na analizie procesów przeddecyzyjnych oraz stricte decyzyjnych, a bogaty materiał empiryczny, w postaci wyników licznych badań własnych oraz prowadzonych wraz ze współpracownikami, staje się podstawą sformułowania przez Niego psychologicznej teorii podejmowania decyzji. Jej nowatorski charakter polega na tym, iż w odróżnieniu od teorii ekonomicznych, posiada, obok mocy predyktywnej, także moc eksplanacyjną.

Prezentując czytelnikom nową, rozległą tematycznie i strukturalnie koncepcję teoretyczną, jaką jest psychologiczna teoria decyzji, Kozielski nie odrzuca, a wręcz przeciwnie, znacznie poszerza wiedzę o człowieku pochodzącą z jego wcześniejszych badań. Postępowanie takie jest starannie przemyślanym i świadomie dokonywanym wyborem. Wynika bowiem z faktu, iż mimo ewoluowania własnych poglądów naukowych, każda kolejna propozycja teoretyczna Profesora, odnosząca się do nowego obszaru problemów psychologicznych, ma na celu wzbogacenie dotychczasowego zasobu wiedzy o funkcjonowaniu jednostki w coraz bardziej złożonej rzeczywistości. Jak stwierdza Autor: *w nauce nic nie jest tak złe, żeby to całkowicie odrzucić, i nic nie jest tak dobre, aby to całkowicie przyjąć.... Żadna nowa koncepcja czy teoria nie mogą powstawać w próżni myślowej i dlatego każdy twórca zaciąga dług zarówno wobec swoich poprzedników, jak i współczesnych.*

W znaczącej pracy monograficznej pt. *Psychologiczna teoria decyzji*, która ukazuje się w roku 1975, większość miejsca poświęcono decyzjom ryzykownym, odgrywającym szczególnie ważną rolę w układach instytucjonalnych i w życiu osobistym człowieka. W przedmowie tej monografii Autor stwierdza: *treść tej książki nie tylko rozszerzy wiedzę o racjonalizacji procesu podejmowania decyzji, lecz – co więcej, pozwoli zrozumieć, że podejmowanie decyzji wymaga, oprócz sprawności czysto technicznych, humanistycznej wyobraźni. Bez tej ostatniej bowiem decydenci niewiele mogą zrobić dla jednostki, grup społecznych i społeczeństwa.*

Książka spotkała się z niezwykle żywym zainteresowaniem nie tylko środowiska psychologów, a jej Autorowi przyniosła duży rozgłos w kraju i za granicą (została przetłumaczona na język angielski, niemiecki i rosyjski). Oryginalną jej cechą jest interdyscyplinarność poruszanej w niej problematyki i fakt, że prezentowane w niej analizy odwoływały się do prac reprezentantów innych dziedzin nauki, w tym np. badań matematyków skupionych wokół prof. Hugona Steinhausa, którzy zidentyfikowali zbiór heurystyk, jakimi posługiwali się uczestnicy śląskiej gry liczbowej. Za monografię tę, stanowiącą do dziś najwszechstronniejsze ujęcie psychologicznej teorii decyzji, Józef Kozielski otrzymuje prestiżową nagrodę Polskiej Akademii Nauk.

Z inicjatywy Józefa Kozieleckiego doszło w Warszawie, w roku 1977, do doniosłego wydarzenia, jakim była międzynarodowa konferencja decyzyjna – VII International Conference on Subjective Probability, Utility and Decision Making. W konferencji wzięli udział niemal wszyscy liczący się w świecie uczeni zajmujący się teorią i analizą decyzyjną oraz empirycznymi badaniami procesów decyzyjnych, m.in. P. Slovic i S. Lichtenstein z ośrodka w Oregon, C. Vlek z Groningen, M. Toda z Japonii oraz O. Svenson ze Sztokholmu. Dzięki tej konferencji, w latach, gdy niezmiernie trudno było wyjechać na Zachód, szerokie grono doktorantów i młodych polskich naukowców miało okazję wysłuchać referatów i spotkać się bezpośrednio z wybitnymi psychologami decyzyjnymi. Konferencja ta stała się też okazją do zaprezentowania na forum międzynarodowym dorobku uczonych polskich, takich jak prof. Klemens Szaniawski, który przedstawił koncepcję informacji, oraz prof. Zdzisław Chlewiński ze swoimi współpracownikami – Adamem Bielą i Czesławem Walesą, którzy przedstawili własną koncepcję rozwoju podejmowania decyzji.

W roku 1977 Józef Kozielecki uzyskuje tytuł profesora nadzwyczajnego i stanowisko kierownika Zakładu Psychologii Procesów Poznawczych w Instytucie Psychologii UW. W latach 1975–1978 pełni funkcję wicedyrektora Instytutu Psychologii, a w latach 1978–1979 – prodziekana Wydziału Psychologii i Pedagogiki.

Kolejną, ważną pozycją w dorobku Profesora Kozieleckiego jest monografia *Psychologiczna teoria samowiedzy*, która ukazuje się w roku 1981 (drugie, poszerzone wydanie w 1986). W pracy tej podejmuje próbę włączenia pojęć i ogólnych założeń teoretycznych psychologii poznawczej oraz teorii decyzji do problematyki samowiedzy i samoświadomości człowieka. Obok charakterystyki struktury i treści samowiedzy opisano także genezę jej kształtowania się oraz funkcje, jakie samowiedza może pełnić w regulacji różnorodnych działań człowieka.

W drugiej połowie lat 80. twórczość naukowa Profesora Kozieleckiego przesuwa się w kierunku psychologii nieeksperymentalnej, holistycznej i poznawczej. W artykule zatytułowanym *A transgressive model of man*, który ukazał się w 1986 roku w prestiżowym czasopiśmie „New Ideas in Psychology”, prezentuje fundamenty nowej koncepcji – człowieka transgresyjnego, rozwinięciu której poświęci następnym kilkanaście lat swojej działalności naukowej. Rozszerzona wersja tej koncepcji ukazała się w wydaniu książkowym w roku 1987 (*Koncepcja transgresyjna człowieka*, Warszawa, PWN), stanowiąc przemyślaną, dojrzałą integrację trzech wątków teoretycznych, którymi zajmował się Profesor od początku swojej działalności, a mianowicie: teorii decyzji, psychologii poznawczej oraz psychologii motywacji.

Fundamentalnym pojęciem tej nowatorskiej koncepcji jest pojęcie działań transgresyjnych i uruchamiającej je motywacji specyficznej. Celem tych działań jest wychodzenie poza to, co jednostka posiada i czym jest; podejmując takie działania, dąży ona

do przekroczenia swoich dotychczasowych osiągnięć materialnych, intelektualnych oraz duchowych i do stworzenia nowych wartości. Czynności o charakterze twórczym i ekspansywnym traktuje Kozielski jako typowe transgresje, przy czym do transgresji zalicza także działania o charakterze destrukcyjnym. Koncepcja człowieka transgresywnego opiera się na trzech zasadniczych filarach wiedzy psychologicznej. Pierwszym z nich jest teoria decyzji i badania nad procesem wartościowania i oceniania prawdopodobieństwa subiektywnego przy podejmowaniu decyzji ryzykownych. Drugim filarem jest psychologia poznawcza z jej badaniami nad rozwiązywaniem problemów i procesami pamięci, trzecim zaś – badania nad motywacją.

Twierdzenia tej koncepcji dotyczą procesów motywacyjnych, a wyodrębnienie dwóch autonomicznych rodzajów motywacji: homeo- i heterostatycznej stanowi ważny krok na drodze poznawania mechanizmów zachowania człowieka. O ile bowiem motywacja homeostatyczna jest motywacją niespecyficzną dla transgresji, to drugi jej rodzaj jest dominującą i specyficzną dla działań i czynów transgresyjnych. Kozielski wyraźnie odróżnia dwa typy motywacji heterostatycznej: (1) motywację *hubrystyczną* i (2) motywację *poznawczą*. Ta pierwsza przejawia się w dążeniu do potwierdzania oraz wzrostu własnej ważności jednostki; jest egoistyczna i hedonistyczna, działa zgodnie z zasadą przyjemności. Z kolei motywacja poznawcza pozwala lepiej rozumieć i intelektualnie opanowywać świat naturalny i społeczny; jest ona nieegoistyczna i wykracza poza zasadę przyjemności.

W przypadku czynów transgresyjnych prawdopodobieństwo osiągnięcia celu nie jest zbyt wysokie, wyniki naprawdę wartościowe często leżą w sferze niespodzianki, a dystans czasowy oddzielający działanie od jego skutków jest nieraz bardzo duży. Stąd też istotnego znaczenia nabierają, według Kozielskiego, niektóre cechy osobowości, takie jak odpowiedzialność, wytrwałość, charakter i wola, które mogą sprzyjać zwiększeniu szans sukcesu, a „niemożliwe przemienić w możliwe”.

Portret człowieka transgresywnego nakreślony przez Kozielskiego stanowi wizję optymistyczną; różnorodne działania transgresyjne mogą – przy spełnieniu pewnych warunków – stać się dostępne każdemu człowiekowi. Nie są one „zarezerwowane” jedynie dla profesjonalnych twórców, uczonych, odkrywców czy artystów. W każdej biografii człowieka „rozdziały i epizody” ochronne mogą przeplatać się czynami transgresyjnymi. Optymistycznego charakteru takiej wizji natury człowieka nie przekreśla fakt, że wiele działań ekspansywnych lub twórczych zamiast sukcesem może kończyć się wielką porażką. Ewentualność taka „wkomponowana” jest w każdy ludzki los.

Monografią tą inicjuje Profesor Kozielski nowy kierunek badań psychologicznych, wprowadza nieznanne wcześniej w psychologii pojęcie transgresji oraz dokonuje klasyfikacji działań transgresyjnych na ekspansywne i twórcze. Zaproponowana teoria transgresji precyzyjnie opisuje i wyjaśnia mechanizmy motywacyjne umożliwiające człowie-

kowi podejmowanie działań wykraczających poza jego dotychczasowe osiągnięcia. Poprzez wyodrębnienie dwóch autonomicznych rodzajów motywacji: homeostatycznej oraz heterostatycznej możliwe staje się pełniejsze niż dotychczas wyjaśnienie różnorodnych mechanizmów zachowania człowieka.

Problematyce transgresji poświęca Profesor kolejne lata swojej aktywności badawczej, rozszerzając zakres rozważań w proponowanych, nowych koncepcjach teoretycznych. Dokonuje on swoistej transgresji, przechodząc z poziomu analizy odnoszącej się do jednostki na poziom zbiorowości, a nawet na poziom globalny, formułując sądy dotyczące kultury.

W opublikowanej 10 lat później monografii *Transgresja i kultura* (1997, II wydanie 2002) Profesor rozszerza teorię przedstawioną w poprzedniej książce. Zakładając, że pewien rodzaj transgresji jest źródłem kultury, Autor analizuje trzy etapy jej ewolucji. W pierwszym etapie transgresje twórcze i ekspansywne przechodzą przez mechanizm selekcji, która „zatrzymuje” tylko dzieła nowe i wartościowe dla społeczeństwa, w drugim – następuje ich asymilacja do systemu dotychczasowego dorobku danej zbiorowości, przy czym w procesie tym cały system lub jego fragment podlega swoistej akomodacji. Trzeci etap ewolucji kultury to utrwalanie jej zdobyczy oraz troska o ich przetrwanie.

Pogłębione rozważania nad problematyką transgresji wieńczy kolejna książka Profesora pt. *Psychotransgresjonizm. Nowy kierunek psychologii* (2001). Potrzebę i cel jej napisania tak wyjaśnia sam Autor: *różni się ona znacznie od wszystkiego, co dotychczas napisałem o transgresji. Nie zajmuję się w niej tylko transgresyjną koncepcją człowieka, ale przedstawiam ogólny kierunek psychologii, który dotychczas nie został opisany; przedstawiam jego korpus twierdzeń teoretycznych i ich praktyczne zastosowanie.*

Ten nowy, ogólny kierunek psychologiczny obejmuje twierdzenia teoretyczne i ich praktyczne zastosowania w kilku dziedzinach życia społecznego, szczególnie w edukacji i w psychoterapii. Koncepcja psychotransgresjonizmu zawiera zbiór założeń ontologicznych (jaki jest człowiek?) oraz zbiór założeń epistemologicznych (jak go poznawać?). Ten nowy kierunek psychologii wymaga stosowania innych niż dotychczas metod badawczych. Powinny one obejmować techniki bardziej złożone, takie jak analizy historyczne i kulturowe, badanie biografii oraz autobiografii twórców.

Za główny cel edukacji Profesor Koziński uważa kształcenie transgresyjne, stymulujące wielostronny rozwój osobowości, regulującej działania człowieka, w szczególności transgresyjne (kulturotwórcze i osobowotwórcze). To człowiek jako sprawca wpływa zarówno na dziedzictwo kulturowe, jak i na osobiste przystosowanie się do środowiska ekosocjokulturowego.

Książka zatytułowana *Społeczeństwo transgresyjne. Szansa i ryzyko* (2004) zajmuje miejsce szczególne w dorobku twórcy psychotransgresjonizmu. Tym razem zajmuje się

On transgresją podmiotów zbiorowych a nie jedynie pojedynczej jednostki, procesami zmian zachodzących w grupach, organizacjach, w społeczeństwie, które umożliwiają przetrwanie w trudnych warunkach, a zarazem prowadzą do rozwoju. Autor dokonuje przeniesienia akcentów z analizy transgresyjnej jednostki na grupy będące fundamentalnymi elementami społeczeństwa.

Monografia ta ma charakter interdyscyplinarny, a jej Autor przekracza z łatwością granice różnych dziedzin humanistycznych i społecznych, ukazując możliwości wykorzystania psychotransgresjonizmu w analizie działań transgresyjnych dokonywanych przez takie zorganizowane grupy, jak: przedsiębiorstwa przemysłowe, zespoły uczonych czy partie polityczne. Intencją, która przyświecała Autorowi tej książki, było uczynić *mały krok ku wielkim pytaniom i wielkim odpowiedziom*. Lektura tej pracy uzmysławia czytelnikowi, że jej Autor zrobił krok znacznie większy niż sam pierwotnie zamierzał.

W pracy tej Autor stara się wykazać potrzebę dynamiki świadomości społecznej, odnoszącej się do wiedzy naukowej i technicznej, do treści ekspresyjnych (zawartych w literaturze, muzyce, malarstwie itd.), treści ideowych i publicznych (obejmujących zagadnienia gospodarcze, edukacyjne, zdrowotne i polityczne) oraz religijne. Ważne jest w systemie edukacyjnym stopniowe, powolne rozszerzanie świadomości kształtujące podmioty o wysokiej potrzebie poznawczej i hubrystycznej, która polega na obronie, potwierdzeniu i wzroście własnej wartości jako osoby. Jedynie podmioty posiadające silne poczucie sprawstwa – uwarunkowane psychologicznie i kulturowo – mają szansę stworzyć elitę kulturową państwa i świata.

Poza publikacjami książkowymi, Profesor Józef Kozielski jest autorem bardzo wielu artykułów naukowych, które ukazały się w renomowanych, zagranicznych czasopismach psychologicznych, takich jak „Acta Psychologica”, „Organizational Behavior and Human Decision Processes”, „Journal of Economic Psychology”.

W uznaniu wyjątkowych walorów naukowych dzieł, które wyszły spod pióra Profesora, otrzymał On wiele znaczących i prestiżowych nagród, zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Do szczególnie cennych należą niewątpliwie takie nagrody, jak: Polskiej Akademii Nauk przyznana w 1976 roku, za monografię o psychologicznej teorii decyzji, The Japanese Science Foundation, otrzymana w 1980 roku, za prace poświęcone teorii decyzji, oraz The Jurzykowski Cultural Foundation, otrzymana w 1990 roku za pracę dotyczącą transgresyjnej koncepcji człowieka.

Profesor Józef Kozielski był członkiem kilku znaczących towarzystw naukowych, m.in., European Association of Experimental Social Psychology, Society for Judgment and Decision making i European Society for Cognitive Psychology. W roku 1991 został członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk, a od 1998 roku był jej członkiem rzeczywistym oraz członkiem Komitetu Psychologii PAN.

Dorobek naukowy Profesora Józefa Kozielskiego świadczy o tym, że należy On do grona najwybitniejszych polskich uczonych. Niebagatelną rolę w stworzeniu przez Profesora wielu znaczących teorii psychologicznych odegrała wyjątkowa umiejętność wydobywania z cienia zapomnienia, a następnie twórczego rozwijania myśli i koncepcji badaczy-prekursorów (m.in. wybitnej logiczki prof. Janiny Kotarbińskiej, badającej siłę przekonań i racjonalność reguł wyboru działań, oraz psychologa prof. Józefa Reutta, badającego psychologiczny mechanizm podejmowania decyzji w sytuacjach trudnych). Dokonania ich – w opinii Profesora Kozielskiego – wyprzedające o wiele lat analogiczne eksperymenty amerykańskie, były pomijane bądź niedoceniane przez współczesną im społeczność naukowców. Profesor był niezwykle konsekwentnym propagatorem idei ciągłości w budowaniu systemu wiedzy naukowej oraz tworzeniu pomostu między dorobkiem poprzedników i następców.

Cechą charakterystyczną twórczości naukowej Józefa Kozielskiego jest wysoki stopień abstrakcji teoretycznej w proponowanych syntezach, wywodzonych z przeglądu literatury lub własnych ekstrapolacji, a zarazem ich konkretność, precyzja i przydatność aplikacyjna. Posiada też niezwykle dar pisania o problemach niekiedy bardzo skomplikowanych, złożonych, w sposób jasny, przystępny, a zarazem precyzyjny.

Od początku swej kariery, obok działalności naukowej, Profesor Kozielski z pasją poświęcał się trudnej i często niedocenianej dziedzinie, jaką jest popularyzacja wiedzy psychologicznej. Również i na tym polu odnosi liczne sukcesy. Dzięki niezwyklej erudycji, a zarazem jasności i lekkości języka, którym się posługuje, dziesiątki opublikowanych artykułów oraz książek popularnonaukowych wywołują odzew szerokiego grona czytelników, nieograniczających się jedynie do kręgu psychologów. Jedną z takich książek są wznawiane wielokrotnie *Koncepcje psychologiczne człowieka*, w której Autor zaprezentował w niezwykle przystępny sposób, a zarazem pobudzający do głębszych refleksji, wiedzę o funkcjonowaniu jednostki, tworzoną z punktu widzenia kilku dużych teorii psychologicznych (behawioryzmu, psychoanalizy, psychologii poznawczej i humanistycznej).

Aktywnie zajmuje się też literaturą piękną, eseistyką i publicystyką, dając tym świadectwo, iż wszelkie ważne problemy naszego życia współczesnego są Mu niezwykle bliskie. Reprezentatywne dla tego nurtu działalności Profesora są m.in. takie książki, jak *Szczęście po szwedzku* (1974), *Nauka i osobowość* (1979), *Smutek spełnionych baśni* (1979), *Koniec wieku nieodpowiedzialności* (1995), *Człowiek wielowymiarowy* (1996).

Wnikliwa obserwacja życia społecznego, gospodarczego i politycznego znajduje swoje odzwierciedlenie w działalności publicystycznej Profesora. Jego opinie, diagnozy i celne komentarze bieżących wydarzeń zawsze wzbudzały żywy odzew społeczny, nieograniczający się jedynie do hermetycznego środowiska naukowego. Stąd też kilka czołowych, opiniotwórczych periodyków z sukcesem zabiegało o stałą współpracę z Profe-

sorem. Przez wiele lat regularnie Jego artykuły i felietony-eseje ukazywały się m.in. w „Odrze”, „Tygodniku Powszechnym”, „Polityce”, „Wprost”.

W tym szkicu biograficznym nie można pominąć opisu sylwetki Profesora jako nauczyciela i wychowawcy. Bardzo wcześnie, bo już w pierwszych latach swojej działalności dydaktycznej, dał się poznać jako twórczy i oryginalny, bo pobudzający ciekawość poznawczą słuchaczy – wykładowca. Jego seminaria i wykłady cieszyły się zawsze dużą popularnością wśród szerokiego grona słuchaczy, nieograniczających się jedynie do studentów psychologii.

Kierując przez wiele lat licznym zespołem badawczym, dał się poznać jako nauczyciel, wychowawca i opiekun, który dużo wymagał, ale nigdy nie więcej od swoich uczniów niż od siebie samego. Nie szczędził czasu i trudu, dzieląc się z uczniami swoją bogatą wiedzą merytoryczną i metodologiczną, w szczególności tą, która dotyczyła tajników warsztatu badacza. Nieustannie zachęcał do niezależności w myśleniu i do bronienia za pomocą rzeczowych argumentów własnego stanowiska; przestrzegał też przed zajmowaniem się problemami marginalnymi i uprawianiem naukowego przyczynkarstwa. Zachęcając do wysiłku poznawczego młodych adeptów nauki, przywoływał słowa swojego nauczyciela, prof. Tadeusza Tomaszewskiego: *Błądzenie przy próbach rozwiązywania zagadnień istotnych jest na pewno ważniejsze dla postępu nauki i subiektywnie ciekawsze niż nienaganna słuszność w sprawach marginesowych.*

Niezwykle bogaty dorobek Profesora Józefa Kozielskiego, będący efektem długotrwałej, wyteżonej działalności naukowej i popularyzatorskiej, obejmuje niezliczoną liczbę artykułów, opublikowanych w prestiżowych czasopismach zagranicznych i krajowych, oraz kilkanaście monografii, które stanowiły kolejne kroki milowe na drodze rozwoju psychologii. Twórczość naukowa Profesora Kozielskiego rozstawiła polską psychologię na arenie międzynarodowej, a jego dzieła ukazujące się w wersjach obcojęzycznych spotykały się z dużym zainteresowaniem i uznaniem środowisk akademickich w wielu krajach świata. Prezentował nowatorskie, wykraczające poza standardowe oczekiwania, rozwiązania teoretyczne, które wyznaczały kolejne możliwości poszukiwań badawczych.

Pragnąc wskazać na pewne charakterystyczne rysy funkcjonowania Profesora Kozielskiego w środowisku akademickim pozwolę sobie przywołać kilka refleksji prof. Zofii Ratajczak: *Profesor Józef Kozielski był ważną i znaną postacią zarówno jako wybitny badacz, jak i teoretyk, Jego piarstwo dotyczyło wielu istotnych problemów współczesności. Było wkładem do rozwoju nauki i popularyzowało psychologię jako naukę nie tylko pełną zagadek, pobudzających do myślenia, lecz także użyteczną praktycznie. Nie uchylał się od niepisane obowiązku zabierania głosu w sprawach istotnych nie tylko dla nauki, ale i szeroko rozumianej oświaty i szerzej – kultury. Przykładem tekst w popularnym piśmie „Przekrój” pt. „Szkoła z ludzką twarzą”, poświęcony ówczesnej refor-*

mie oświatowej (nr. 37, 1999). *Był wzorem uczonego, człowieka o bardzo charakterystycznym sposobie funkcjonowania w swoim środowisku. Zaciekawiał jako osoba, która zauważa w nauce nowe zjawiska, nie przechodząc obok nich obojętnie.*

W uznaniu zasług Profesora Kozieleckiego i Jego wkładu w rozwój psychologii w Polsce oraz poza jej granicami, został Mu nadany w roku 2007 tytuł doktora *honoris causa* Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Ze względu na zły stan zdrowia, uroczystości związane z nadaniem tego tytułu miały miejsce w domu Profesora i przebiegły bez rozgłosu. Jak zauważył prof. Andrzej Sękowski, autor laudacji: *Te szczególne okoliczności można przyjąć jako przesłanie twórczości Profesora Kozieleckiego, że pokonywanie własnych ograniczeń, przekraczanie barier, transgresja odbywają się w ciszy, związane są nierozłącznie z poczuciem osamotnienia, zmagania z sobą samym, ale i nadzieją mającą wielorakie źródła i sięgającą najgłębszych warstw ludzkiej egzystencji.*

W dniu 24 marca 2017 roku odszedł od nas w daleką drogę Profesor Józef Kozielecki – psycholog światowej sławy, prekursor badań procesów poznawczych, specjalista psychologii decyzji, twórca psychotransgresjonizmu, mistrz słowa. Był wybitnym uczonym, wielkim humanistą, mentorem wielu pokoleń psychologów, a swą twórczością bardzo hojnie wzbogacił nas wszystkich. Swoją pracą i życiem pokazał, że *poznawanie jest grą z nieznanymi z samym sobą.*

Remembering Professor Józef Kozielecki

On 24th March, 2017 Professor Józef Kozielecki passed away. He was a world renowned psychologist, a researcher into cognitive processes: thinking, problem solving, decision making. Professor Kozielecki was an author of the psychological theory of decision making, the theory of self-knowledge, and a founding father of the new direction in psychology, psychotransgressionism. An outstanding scholar, intellectual, teacher and a formative mentor for several generations of psychologists. He authored multiple important psychological monographs, for which he received national and international awards, for example, The Japanese Science Foundation award (1980) for his work on decision theory and The Jurzykowski Cultural Foundation award (1990) for his transgressive model of human beings. Professor Józef Kozielecki was a member of several prominent scientific societies such as the European Association of Experimental Social Psychology, the Society for Judgment and Decision making and the European Society for Cognitive Psychology. He was also an Ordinary Member of the Polish Academy of Sciences and in 2007 he received the *honoris causa* doctorate from the Catholic University of Lublin.

Key words: thinking processes and problem solving, psychological decision theory, transgressive model of man, transgression and culture, psychotransgressionism